

זמן תפס"ן

זמן תפס"ן מכוון למקצב הזמן של הנוער,
ומהווה במה לאפשרות הופעתו של שיח חדש
שז'אק לאקאן כינה "הכאב של הנוער"

גיליון 4 | על סף הנעורים | מאי 2015

2	אילנה רבין	דבר המערכת: השבח לאל יש סימפטום
4	הלן דלטומב	על סף הנעורים
7	דיאנה ברגובוי	על סף הנעורים
7	חגית אלדמע	תגובה למקרה "על סף הנעורים"
8	זיו נוימן	הערות על מאמרה של הלן דלטומב
9	עמרי ביכובסקי	לפס דרך מההתענגות לאיווי
11	גבריאל דהאן	לעורכים אילנה רבין ועמרי

זמן תפס"ן הוא כתב העת של עמותת תפס"ן: תחנה פסיכואנליטית לנוער

עורכים: עמרי ביכובסקי, אילנה רבין

מערכת: אפרת קפלן, זיו רובינשטיין, הדס סבירסקי, אורנה קסטל

דבר המערכת: השבח לאל: יש סימפטום

אילנה רבין

במרכז גיליון מספר 4 של זמן תפס"ן בחרנו להביא מקרה קליני אותו פירסמה הלן דלטומב בסיפרה שהוקדש לסוגיות הנעורים וגיל ההתבגרות¹. המקרה והדיווח על מהלך הטיפול מפגישים אותנו עם האוריינטציה הלאקאניאנית צעד צעד בפילוס הדרך בקליניקה. מושגים שנראה שהם תיאורטיים מקבלים ביטוי מוחשי וקונקרטי בניהול הריפוי של מי שמצויה "על סף הנעורים" וסובלת מסימפטום עיקש של הרטבת לילה. בהקשר למקרה נביא גם התייחסויות של חברי תפס"ן וקוראי זמן תפס"ן וכהרגלנו נזמין הלאה להמשך שיח ותגובות.

בהקשר למקרה זה על כל מורכבותו מצאנו לנכון לצטט את דבריו של פטריק מונריבו שנאמרו בהקשר אחר, אמנם, אך הם רלוונטים לנו בהחלט, כפרספקטיבה עכשווית, על כך שנוכחות של סימפטום כמו במקרה שמביאה הלן דלטומב אינה מובנת מאליה.

בהרצאה שניתנה במונטריאול ב 2010², מדגיש פטריק מונריבו נוכחות גוברת של "התענגות שאינה פאלית במהותה" זוהי התענגות "אחרת" כל כך אחרת "זרה, מוזרה ואף פעם לא ניתנת לייצוג, עבור זה או זו הנחצים על ידי התנסות שכזו. בקיצור אחרות אבסולוטית!". בהמשך לכך הוא מציין שבמסגרת ההרצאות והסמינרים שהוא נותן בארצות שונות המקרים הקליניים המוצגים לו להתייחסות והדרכה כבר אינם תואמים את הסיווגים הרפואיים-פסיכיאטרים שהיו בזמן לימודיו. כעת לדבריו יש "דברים לא טיפוסיים, בלתי מסווגים ומאוד מפתיעים. יש תחושה שהאנשים נמצאים יותר ויותר על סף תופעות של הרס עצמי. הרס אהבותיהם, חיי המשפחה, הבריאות – הסמים, התרופות, האלכוהול וכדומה". לדבריו אלה אופנים לאירגון החיים על סף "חור" עם פיתוי מתמיד ודחיפה לקפוץ לתוכו. "מה האלטרנטיבות להרס הקטלני של החורבן (ravage)? לאקאן ידע משהו על זה. הוא שאל את עצמו כיצד לסייע למישהו לסרוג סימפטום... מפני שזה לא אותו דבר הסימפטום והחורבן. זה לא אותו דבר. כשיש פרטנר-סימפטום יש איזשהו סיכוי... שאינו לחלוטין הרסני. כשיש פרטנר-חורבן, נתקלים בקיר." עם הסימפטום אין הדרך סוגת שושנים, מפני שהסימפטום בפסיכואנליזה זה בה במידה אופן של אי-תיפקוד ותיפקוד. מייצר קושי ודאגה אך בו בזמן מייצר נקודת אחיזה יציבה. "הסימפטום נותן קצת הוויה, בעוד שהחורבן (ravage), מתמקם "באי-הוויה" (désêtre) מוחלטת המלווה בתופעות בגוף, באופני צריכה והישאבות להרס תהומי.

¹הלן דלטומב. האיזווי הבלתי נתפס של הנעורים. סדרת הרצאות בסאן קוונטין 2005=2006, מסמכי סקריפטה, עמ' 9. Les Documents de Scripta - L'insaisissable désir a l'adolescence
² Patrick Monribot, La vie sexuelle contemporaine, accrdés trouvés, Actes du pont freudien, 30 rencontre: 22-24 octobre 2010, Montréal

3

זהו החורבן כדרך חיים". זה משנה לדבריו את כל ההתייחסות לקליניקה. כשנתקלים בתופעה בגוף, למשל, הוא מציע ראשית לשאול: "האם זה סימפטום או שזה מהצד של חורבן? זה לא אותו אירגון. זה לא אותה ארכיטקטורה. זה לא אותו גורל. זה לחלוטין לא אותה גישה עבור הפסיכואנליטיקאי. מפני שכשיש לנו עסק עם סימפטום אנו ראשית פורמים את מה שלאקאן כינה "המעטפת הפורמלית" שלו, כלומר את המשמעויות הלא מודעות, בטרם ניגע בגרעין הליבידינלי "המיץ הטהור" של הסימפטום הזה. כאשר אנו לנוכח חורבן (ravage), אין טעם לחפש משמעויות לא מודעות: אין כאלה. זו אינה מטאפורה. אין זה אפקט של הדחקה. להיפך, אם יום אחד תצליחו לעורר משהו מההדחקה, נחשיב זאת כהתקדמות".

פטריק מונריבו מספר: "ילד בו טיפלתי הכניס עצמו לסכנות נוראות: הוא נשך, היכה, השתין על עצמו, כשהצליח לחמוק מבית הספר שם עצמו מתחת למכונות, למול משאיות ועוד. בקצרה, הוא היה בסכנה. הוא שם אחרים בסכנה וגם את עצמו. עד לנקודה שמנהלת בית הספר לא רצתה להחזיקו שם יותר. לא נתנו לו ריטלין: זה חמק מהטבח. הוא הלך לראות פסיכואנליטיקאי. זה לא קורה בקנדה אך בצרפת עושים זאת עדיין. לאחר שהילד סיפר לי במשך חדשים על עולמו הפנימי שכלל מכשפות נוראות ולאחר מכן רעות וטובות הוא בנה עולם... והתוצאה של הדבר היתה שברגע מסויים הילד הזה החל להרטיב בלילה. מיותר לומר שאימו של הילד התלוננה: "מה? הילד שלי שהיה כל כך נקי, כל כך מוקדם... הוא בא לראות אותך... והתוצאה: לאחר שנה הוא עושה פיפי במיטה. הרטבת לילה...". אז אמרתי לה: "עלינו לשמוח!" מפני שבו זמנית כולם העידו על כך שהיתה רגיעה אצל הילד. זה נגמר. הוא כבר לא העמיד עצמו בסכנה. הוא לא ברח יותר, לא שם עצמו מתחת למכונות, לא נעמד באמצע הכביש. ולבסופו של דבר, הסימפטום שהופיע והפעיל הדחקה – ההרטבה הלילית – הצליח לדחוס את הפיצוץ הדחפי שחצה את גופו, הצליח לתחום קצת את דחפיו סביב תצורה סימפטומטית, במידה כזאת שהילד הזה כבר לא נראה כל כך משוגע כפי שניתן היה לחשוב בתחילה".

זה בכיוון הסימפטום שמופנות ההתערבויות ביחס למקרה זה, המתפרסמות בגליון זה בצד המקרה שמתארת הלן דלטומב. הטקסטים של דיאנה ברגובוי, חגית אלדמע וזיו נוימן, מובילים אותנו בסבך המקרה, באמצעות מצפנים מעט שונים: חגית אלדמע מציעה לקרוא את המקרה כמקרה של סף; זיו נוימן מצביע על הפסיכואנליטיקאי כמכשיר, דיאנה ברגובוי ממקמת את הסף ברגע בו הטיפול מגיע אל סיומו. כזכור³ פרסום זה של תפס"ן – זמן תפס"ן – מבקש שיח עם קוראיו. אין אנו מסתפקים בקריאה פסיבית, אלא תרים אחר התגובה (שבאנגלית יוצרת את הבסיס לאחריות – response/responsibility). בגליון זה אנו מפרסמים את תגובתו של גבריאל דהאן לגליון הקודם, שנושאו היה תיאטרון ונוער. תגובה אחת! וכפי שאומר גבריאל בתגובתו: "לפתח שיח סביב הכתוב איננו לגבי דידי כי אם להציל את הכתוב מן המעמד שלו הפרמננטי כהפרשה פרמננטית התענגותית לחלוטין אוטיסטית". נותר לראות האם תוביל תגובה זו לשירשורו של שיח.

³ ראו: זמן תפס"ן, גליון 0, דבר המערכת.

על סף הנעורים

הלן דלטומב

תרגום: אילנה רבין

תאור מקרה זה בו חוקרת הלן דלטומב את "תימרון הזמנים", דווקא בהיותו מקרה סף. מעלה שאלה לגבי מתי ואיך "תימרון הזמנים" מצליח לשמור על הגבול בין אקטיביזם של אנליטיקאי כול-יודע לבין אקט אנליטי קול-יודע

באחת ההרצאות של הלן דלטומב, בסדרה "האיווי הבלתי נתפס של הנעורים", היא מביאה מקרה של ילדה צעירה בת עשר הנמצאת על סף גיל ההתבגרות. המקרה מעניין מעצם מיקומו ב"סף", באזור הדימדומים שבין לבין (A l'orée), באזור המעבר שבין הילדות לנעורים וגם בהיותו מובא בכדי להדגים ולחקור את שאלת "תימרון הזמנים" בהתנסות האנליטית עם מתבגרים. וכך אומרת הלן דלטומב⁴: " בחיפוש אחר האובייקט המיני עימו מעומת המתבגר, שאלת תימרון הזמנים בהתנסות האנליטית היא מהותית... זה הקצב של מעידות הסובייקט מפגישה אחת לשניה בתהליך האנליטי שמאפשר את המפגש עם הממשי ועם המסמן. ברצוני להראות תוך הבלטת החתכים שעוררו רגעים של מפגש בלתי צפוי של איווי לא-מודע. זה הוביל לאפקטים של סובייקט אצל קדם-מתבגרת זאת הסובלת מהרטבת לילה". מוסיפה הלן דלטומב ואומרת: "כשהמתבגר פונה לחיפוש האובייקט המיני הוא מעומת עם האיווי למצוא-מחדש את האובייקט המקורי, האובייקט הראשון של סיפוק מיני, השד האימהי, ולפיכך, את האם עצמה. אובייקט זה אבד... זהו פרויקט בלתי אפשרי מפני שהאובייקט הסופי אינו האובייקט המקורי ולכן כפי שמבהיר פרויד, הייסוד של בחירת האובייקט בשני זמנים... יכול להסביר את ההפכפכות בבחירת אובייקט".

המקרה שמביאה הלן דלטומב

ההורים ראשית הגיעו בכדי להתלונן על הסימפטום. החדירו בהם את הרעיון שיעשה טוב לבת שלהם שתדבר. הם באים תחת לחץ הסביבה אך הם משוכנעים שזאת בעיה אורגנית. כל דאגה מסוג זה נשללה על ידי בדיקה רפואית. אבל האם מבהירה: "גם לי, זה עשה לי את זה, כשהייתי בהריון!". גם האבחנה הרפואית לא מונעת ממנה להמשיך להאמין שמדובר בבעיה פיזיולוגית. מופתעת אני אומרת לה: "הבת שלך בהריון?". ההורים מסמיקים, מתגוננים ועונים מנגד: "זו השלפוחית שנפתחת. המילים לא עושות כלום". אני עוצרת אותם בעדות זו בכדי שינקטו בפעולה. הם לא תובעים ממני דבר למעשה, האישור שלהם אינו נוטה חסד לפתיחה של הלא-מודע אצל ביתם, עד כדי כך שניתן להם ללכת מבלי להציע להם דבר.

חתך זה הזיז אותם מעמדת השליטה שלהם, כי הם חזרו ושאלו אם זה יעזור לביתם לבוא ולדבר עימי. רציתי לכלול אותם בתהליך הזה של הדיבור: "לפי דעתכם, מה קרה?". הם הסבירו לי שלאחר שהיא נעשתה נקייה סביב גיל שנתיים, אירוע, בגיל ארבע בערך, עורר בה בהלה והיא החלה בהרטבת לילה: "הילדה היתה בשירותים, שמעתי אותה צורחת, אמרה האם, מיהרתי, היא היתה מבוועתת מג'וק על הרצפה. תפסתי וקרבתתי אותה אלי והיא עשתה עלי פיפי. מאז היא עושה פיפי על עצמה. אני מעירה: "יש עם כך עבודה, בתחילה, חרדה".

אני מפסיקה את הפגישה, בהדגישי באופן זה את השוני בשיח שהתרחש אצלם. הם זנחו את שיח המדע – "זאת השלפוחית" – בעבור זה שכולל בניית השערה לגבי הסיבה, שמאפשר לתת מקום לשיח

⁴ Les הלן דלטומב. האיווי הבלתי נתפס של הנעורים. סדרת הרצאות בסאן קוונטין 2005=2006, מסמכי סקריפט, עמ' 9. Documents de Scripta - L'insaisissable désir a Vadolescence

האנליטי. אני מציעה להם שהבת שלהם תבוא לפגוש אותי מפני שרק היא עצמה תוכל להגיד מה באופן ממשי קורה, אם היא תרצה.

שבוע לאחר מכן, היא באה לפוגשני תוך הצגת עצמה: "רוקסאן". היא מבהירה שזה שם ממוצא ערבי ומוסיפה: "ההורים שלי הינם מאלג'יר, האבא שלי רוצה לקחת אותנו לשם בקיץ זה". עיניה בוהקות בהנאה לנוכח אמירה זו. "אבל, אומרת היא, אולי לא ניסע. אימי מתביישת מפני שאני עושה פיפי במיטה". אני קוטעת: "ומה את עצמך, חושבת על כך?" לגרום לה לשים לב לכך שמה שחשוב זה מה שהיא חושבת על כך, היא, אני עוצרת את הפגישה עם שאלה זו. התערבות זו מכוונת לחילוף התענגות מהאחר והפיכת הסימפטום לשאלה של הסובייקט.

אך זה לא הספיק: היא הגיעה שוב במצב גרוע, היא שוב עשתה פיפי, האם מתביישת בה וזה מציף אותה. יש לה כאבים, לא מצליחה לומר היכן, ומסיימת בהצבעה על הברכיים שלה. (בצרפתית *genoux*). "אני...אנחנו", אני אומרת לה בכובד ראש (בצרפתית המילה ז'נו נשמעת בהפרדה שעשתה האנליטיקאית כמו JE - אני...Nous - אנחנו). ליויתי אותה תוך שאמרתי לה: "לפעמים, את כבר לא יודעת: זה אני...אנחנו (ז'ה...נו) מי שמדבר, אמא שלך או את?" כפל הלשון לגבי המסמן ברך(ז'נו / ז'ה...נו) מאפשר להדגיש שזו הבושה של אימה שמוחצת אותה וגורמת לבילבולה: היא סובלת ממשקל ההתענגות של האחר.

הסרה זו של כפל המשמעות מאפשרת את ההפרדה בין הסובייקט לבין האחר: החל מרגע זה היא נוטה לספר לי מה שקרה לה כשהייתה קטנה. היא נזכרת באימה שלה למול הג'וק. מאז, היא פוחדת מכל החרקים שלמולם היא אינה מסוגלת לברוח, פחד ללכת לבד למקום כלשהו, ואפילו לשנות מקום (*se déplacer*) אצלה בבית. הסצנה הטראומטית חוזרת אליה: "התיישבתי בכדי לעשות פיפי, ולא יכולתי לזוז!". אני פולטת: "מאז, מה שאת לא יכולה, זה לשנות מקומך (*te déplacer*)?". חתך זה בו הסתיימה הפגישה, מכוון לשלחה לחידה הראשונית של האיווי שלה בכך שמאפשר לה נקודת אחיזה ראשונה של עמדתה כסובייקט ביחס להתענגות: לטראומה המקורית, שעשויה ממראה זוועה של חוסר יכולת לברוח, שהגיע לקשירת סימפטום, הרטבת המיטה שלה מחוסר היכולת לשנות מקום. לעצור אותה על המסמן *S₁*, מסמן אדון, המסמן "לשנות מקום" – "*deplacer*", יאפשר לסובייקט לחלץ משם משמעויות ולבצע הפחתה בהתענגות.

למעשה, בפעם שלאחר מכן, רוקסאן הודיעה לי מאוד מופתעת: "בשבוע זה, לא עשיתי פיפי! והתחלתי דיאטה!" היא מסבירה לי שיש לה עשרה קילו עודפים, ושזה לא יפה לילדה, ושאימה נותנת עצות בכדי להרזות. השותפות הנראית בין אם ובת מסתירה בקושי את היריבות שקיימת: "האימא שלי מאוד זלזלנית, אבי טוען שהיא נעשית שמנה מדי. הוא רזה. כאשר יש חבילת סוכריות, אני אוכלת מזה הרבה. האבא שלי תופס את החבילה, הוא שם אותה, מעמיד אותה, מעמיד מחדש, משנה את מקומה - *il le le deplace* (... *il le pose, il le depose, il le deplace*...).". היא מגמגמת/מתבלבלת, יש ממשי שלמולו הדיבור שלה מועד, הממשי של האובייקט האוראלי, שהוא סיבת האיווי שלה, השם אותה בהנגדה דימוינית לאם שגורמת לה לתפוס את חוסר האונים של האב.

אני עוצרת את הפגישה בעיכובים/השהיות אלה תוך הדגשת הנסיון שלה לפלס דרך מההתענגות אל האיווי, לשנות מקום (*se déplacer*) מהאובייקט האוראלי אל השאלה של הנשיות שלה. אך הסימפטום מתעקש. בפגישה הבאה, היא פרצה בבכי: "אהיה תמיד ילדה, אף פעם לא אהפוך לאישה, לא יהיו לי ילדים, אני עושה פיפי במיטה, זה בלתי אפשרי!". אני עוצרת בבלתי אפשרי הזה בכדי לשים בפעולה את הסימפטום שלה במימד הממשי שלו.

6

היא חזרה, לחוצה לספר חלום: "אני נוהגת במכונית, אני מסיעה אישה בהריון לבית-חולים, היא עומדת ללדת. אני לא יכולה לעבור, יש מכשול מים על הדרך". אני מעירה: "אה, מים שזורמים ושמונעים מלעבור! ושמונעים מלהיות אישה!". היא מאוד מופתעת. אני מוסיפה: "זה כמו הפיפי שמונע ממך לשנות מקום (te deplacer)". פירוש זה מחולל אצלה אפקט של תדהמה. לאחר מכן היא נזעקת: "אה, יש לי דימיון". היא צוחקת, היא מוצאת שזה נפלא להיות באמצעות החלום אישה, תחושת אמת וספק מעורבים בצחוק שלה בו אני עוצרת את הפגישה. עודף-התענגות (plus-de-jouir) מופיע ברגע המפגש עם האיווי שלה.

למרות שהיא עשתה פעמיים פיפי היא מוצאת תירוצים: היא שתתה יותר מדי וכד'. אני מתלוצצת בעדינות על דבריה: "את באמת חושבת כך?", היא מיד מסבירה: "לא! אחותי שותה הרבה ולא מתעוררת בלילה. אני מתעוררת וקורה לי שאני עושה פיפי לא משנה היכן". רוקסאן פורצת בצחוק ומוסיפה: "אני מתירה רסן!" (Je me lache). אני מפסיקה את הפגישה בהודאה זו, תוך שליחתה לאטימות ההתענגות שלה.

תיחום כזה של ההתענגות שלה התניע את האיווי שלה. כך מעיד החלום החדש שזירז את הגעתה לאנליטיקאי: "אני מטיילת בשביל, אני צועדת מחוץ לו, ישנן סוכריות ועוגות תלויות מכול עבר. בעצים סוכריות על מקל שאיני אוהבת אך מהן אני אוכלת". אני מדגישה עבורה שהיא משנה מקום (se deplacer) בקלות בחלום הזה, נמשכת על ידי מה שהיא רואה, אך שהיא לא תמיד מסופקת/מרוצה. היא מוסיפה אז: "כאשר אני לוקחת משהו זה דוחה מיידית!". עם חלום זה, היא אומרת הרבה יותר ממה שהיא יודעת על התענגותה, על האובייקטים שהם סיבת האיווי שלה, על המבנה שלה. אני לוקחת את הציר של האובייקט האוראלי: "זה נעים לאכול בלילה את מה שכבר החלטת לא לאכול ביום?". השאלה מבדרת אותה ומשחררת את האיווי שלה. היא נזכרת בערבה בוכיה מחלום, זה מזכיר לה את זאת היכן שהיא וחברותיה מצאו מקלט בכדי לפטפט. אבל לאחר סערה, היא נעלמה, היא מצאה אותה בחצר, כשהשרשים שלה באויר. אני קוטעת בחסר (manqué) שהיא חוותה.

רוקסאן חוזרת עם סיוט: "אני אוחות בידה של אחותי הקטנה בפארק, איש לוקח אותה ומוביל אותה", היא מעלה אסוציאציות לגבי אחותה שאותה בקושי סובלת. אז אני אומרת לה: "זה קשה כשיש אחות קטנה! את אומרת לעצמך לפעמים שעדיף שהיא תיעלם!". היא צוחקת, בהקלה מאמירת הקנאה הקטלנית הזאת שמענה אותה: "הייתי בת חמש כשהיא נולדה, היא תמיד בחדר שלי, צריך כול הזמן לשמור עליה, לשחק איתה, אימא שלי מכריחה אותי. יש לה הרבה גחמות, היא דורשת כול הזמן. אימא נותנת לה. לי היא לא נותנת!" בהקשיבי לה אני מוסיפה: "אבל כול זאת לא אהבת זאת כשאיש/גבר הוביל אותה? אבל החלום שלך מראה שיכול להיות לך לעיתים פחד מגברים". היא אז העלתה את המועקה שלה לנוכח דמותו המרושעת של הגבר. אני עוצרת בממשי הזה שהעיר אותה, תוך כך ששאלתיה: "תסבירי לי מדוע הגברים גורמים לך פחד?"

בהמשך הפגישות, היא מספרת לי על אחיה. הוא סטודנט לביולוגיה, הוא מביא ספרים הביתה, ספרים על הדת שלהם, הדת המוסלמית. הוא מסביר להורים שלו, לאחיו ולאחיותיו, שיש להתייחס לקוראן כפשוטו. הוא אומר לה שהיא צריכה לשים צעיף בכדי לצאת כשהיא לה המחזור, גם אם בית הספר אוסר זאת. היא רוצה לציית לו, אך היא תלמידה טובה בבית הספר ומחשיבה את לימודיה. אני קוטעת אותה: "את מרגישה מחולקת?". אני מדגישה לה בכך שהיא תפוסה בין אידיאלים מנוגדים.

רוקסאן מודיעה לי שכבר לא עשתה פיפי ומביאה חלום: "חברתי אמה מראה לי קופסא שקבלה מהדוד שלה. ברגע שהיא פותחת אותה אני מתעוררת". היא מוסיפה שהצטערה על כך שהתעוררה ושלא יכלה

לדעת מה היה בפנים! היא מצביעה בכך על בחירת הסובייקט: לחקור את מסתורי הנשיות בכדי להכפיף את גורלה לפי האיווי שלה, במקום להשאיר במבוי הסתום של הסימפטום שלה או במה שכופה הדת.

על סף הנעורים

דיאנה ברגובי

ברצוני להתייחס לכותרת "על סף הנעורים" שהלן דלטומב העניקה למקרה שהציגה. ניתן לזהות בו שני זמנים: הזמן של הטראומה, "מבועתת מהג'וק". את התרחשותו של הזמן השני קשה יותר לדייק, אך הוא קשור לאחיה הדוחק בה לקראת בגרות מינית שטרם התרחשה. מדובר בילדה, רוקסאן, בת עשר הסובלת מהרטבת לילה מגיל 4. בזמנו, היא הרטיבה את עצמה כשהייתה בידיים של אמה אשר הרימה אותה כשזו הגיבה באימה מול ג'וק שהופיע בשירותים. למרות שההרטבה עברה למיטה, הילדה נשארה "דבוקה" לאמה.

"על סף הנעורים" מציין את הרגע בו הטיפול הגיע לסיום, כפי שמתואר בויניאטה. הוא גם מצביע על סף, וככזה היא יכולה היתה שלא להגיע אליו כלל, כפי שהלן דלטומב מראה לנו תוך הצבעה על נקודות ההבנייה של מהלך הריפוי. מצד אחד, ההדבקות ההזדהותית של רוקסאן לאמה ומצד שני, הטינה שלה כלפיה על כך שהביאה עוד ילדה לעולם שלהרגשתה מועדפת על פניה ואף היא קצת קורבן לדרישותיה. סדרת התערבויות ב"דבק" הזה וב-"הידבקות התענגותיות" אחרות, אפשרה את הופעתה של האימה האמיתית: האיום של הגבר בדמות של אחיה, אשר מגלם את האחד האבסולוטי בגלל אופן אמונתו בקוראן ואופן הקיום של מצוותיו.

לכודה בין אידאלים מנוגדים, נותר לה נתיב הסימפטום.

רק בחירת הסובייקט מאפשרת לה "לחקור את מסתורי הנשיות בכדי להכפיף את גורלה לאיווי שלה, במקום להישאר במבוי הסתום של הסימפטום שלה או במה שכופה הדת".
"על סף הנעורים" הינו סף שעל הסובייקט לבחור להגיע אליו ולחצות אותו.

תגובה למקרה "על סף הנעורים"

חגית אלדמע

מה אפשר לומר על מקרה של סף? על סף? המקרה הזה אומר לנו: פיפי במיטה. הילדה עושה פיפי במיטה. על סף ההכרעה בין ילדות לנעורים. היצמדות לטראומה מקורית שקשורה בחוסר יכולת של זו שממוקמת על הסף לשנות את מקומה. המקום אליו היא נצמדת הוא לאם הלבושה בבושה ומלבישה גם אותה בה. כך כורעת בת העשר לכריעתה שלה לא ללדת את מה שמעבר לסף בכך שהיא נצמדת לזו שילדה אותה. ובמילים אחרות, הילדה כורעת תחת נטל התענגותה של האם. התענגות שמוצגת בתחילה כאילו

כלא קיימת באמצעות הדיבור על הגוף כ"רק" גוף: "זו השלפוחית שנפתחת, המילים לא עושות כלום" אומרת לאנליטיקאית אמה של הילדה שמשתהה ב(ה)סף.

איך לחלץ את הילדה שנמצאת בסף, בין לבין, בין השמחה שלה על האפשרות לשנות מקום (לנסוע לקרובי משפחתה) לבין הבושה של האם (היא עושה פיפי במיטה) שמותירה אותה במקומה? איך להפוך את הסימפטום, "פיפי במיטה", לשאלה; לשאלה שלה. כדי שיפסיק להיות כפוף לבושה, שאינה שלה, אלא של אמה.

שמעתי, נאמר, במקום כלשהו, שהאנליזה מתחילה היכן שהסובייקט לא יודע מה הוא אומר. אם כי זה תמיד שלא יודעים מה נאמר, ואם פחות מדי או יותר מדי וגם לא כל כך יודעים ביחס למה. עד שהנאמר נקרא ככתוב שמפסיק מלא להיכתב. וכאן, במקרה הזה, מספר זאת הכאב. כאב בברכיים שקושר בדיוק את זה, את היות הילדה הסימפטום של משפחתה, של אמה. את ההיות בסף שמגלם את הסירוב להיפרד מן האם. את ההעדפה להיות תחת הבושה שלה, "זו השלפוחית שנפתחת", "גם לי, זה עשה לי את זה, כשהייתי בהריון". בושת אמי היא בושתי שלי.

הכאב בברכיים שעליו היא מתלוננת הוא שהופך מילה למסמן, מסמן שמספר את אי הנפרדות הזו (genoux – ברכיים בצרפתית) שנשמע כמו אני-אנחנו (je-nous). מסמן שמגלם את אי הנפרדות כמו את אי היכולת לזוז ממקום למקום.

"אהיה תמיד ילדה, אף פעם לא אהפוך לאישה, לא יהיו לי ילדים, אני עושה פיפי במיטה, זה בלתי אפשרי!" ובסמוך לכך, תוך שהיא פורצת בצחוק: "אני מתירה רסן!" וכאן הפגישה נפסקת.

כפי שאומרת דלטומב: "אני מפסיקה את הפגישה בהודאה זו, תוך שליחתה לאטימות ההתענגות שלה." גבול זה המוטל על ההתענגות מייצר בתורו חלום; חברתה מראה לה קופסא שקבלה מהדוד שלה. ברגע שהיא פותחת אותה היא מתעוררת.

כבר אין פיפי במיטה, ולא כאב בברכיים, ויש קופסא שלא ידוע מה יש בתוכה. התעוררות.

הערות על מאמרה של הלן דלטומב

זיו נוימן

מהו הסובייקט? מהו הסובייקט של הלא מודע? הלן דלטומב בתיאור המקרה "על סף הנעורים" מראה בצורה בהירה את מה שלאקאן ניסח שהסובייקט הוא אפקט של המסמן. ליתר דיוק אפשר לומר שהסובייקט הוא ההגחה מתוך התנועה הזאת של המילים, של הדיבור. ז'אק אלן מילר, במאמר לקראת ימי עיון של "המוסד של הילד"⁵ מצביע על כך ש"מה שעושה את ההבדל בין אנליזה עם ילדים לבין זו עם מבוגרים זה שהיא משמשת פחות כמכשיר. האנליזה (עם ילדים) היא פחות מכשיר, האנליטיקאי מחוייב לתפוס יוזמות." על מנת להצליח להיות מכשיר עבור הילד. המקרה של דלטומב מראה שהגזירה שווה בעבודה עם מתבגרים. מילר מנסח חמש יוזמות של האנליטיקאי כמכשיר: מיקום אידאל האני, לפרש את

⁵ Miller Jacques-Alain: Interpréter L'enfant, 2014.

9 **ההורים, ללכוד ברשת, לחלץ את הסובייקט ולבקר את ההלוצינציה.** דלטומב יוזמת שתי פעולות המאפשרות את הפתיחה של הלא מודע אצל רוקסאן: היא מפרשת את ההורים על ידי החיתוך בפגישה המאפשר להם למקם את רוקסאן כסובייקט בשיח ולא כאובייקט, כלומר למקם את הסיבתיות הנפשית על פני האובייקטיבית-מדעית. סיבתיות הנשענת על האניגמה של האיווי. היוזמה השניה היא חילוץ הסובייקט: בפירוש "אני...אנחנו" ביחס לכפל הלשון שבמסמן ברך בצרפתית, דלטומב מחלצת את הסובייקט שקבור תחת המסמנים של האחר הגדול. הפסיכואנליזה מכוונת אל הסובייקט, אל הסובייקט של האיווי הלא מודע, זו הפעולה שלה, זו האתיקה שלה.

לפס דרך מההתענגות לאיווי

הכיוון: אובייקט סיבת האיווי / המצפן: הסימפטום

עמרי ביכובסקי

על סף הכניסה לנעורים ילדה/נערה בת 11 מגיעה לפסיכואנליטיקאית עם סימפטום של הרטבת לילה. הוריה תפוסים, לכאורה, בשיח המדע ("זה השלפוחית"), והילדה עצמה מציינת בתחילה את האפקט של ההרטבה על אימה ("אימי מתביישת מפני שאני עושה פיפי במיטה").

דלטומב בונה את המקרה שלה באופן דידקטי. כלומר, היא מבקשת להדגים משהו באמצעות המקרה הזה. במלים אחרות, לא המקרה מגולל את עצמו כלפי מה שיתגלה בהמשך, אלא שהוא נבנה מהסוף להתחלה, החל ממטרה דידקטית של המחברת. זה כוחו של המקרה, וזו גם חולשתו. זו חולשתו, מפני שהוא מתאים מראש למשבצת דידקטית. האנליטיקאי יודע, לכאורה מה הוא עושה. כל התערבות מנומקת, ומובילה לנקודה שכאילו נסתרת מעיני המטופל ("מאחורי הסיבוב") אך גלויה לאנליטיקאי. עמדה כזו עשויה לנתק את המקרה מן ההתנסות, כדי לשלבו במעין מערך דידקטי. אך כוחו של המקרה בכך שהוא עשוי להבהיר משהו אודות מה שמכוון את האנליטיקאי בעבודתו. המקרה, הערוך כך, מחלץ דבר מה שההתנסות הגלמית מתקשה להאיר. כפייה זו של קווי מתאר על הקונטינגנטיות של המקרה, מאירה את העובדה שגם כאשר האנליטיקאי מצליח לא לכפות את האידיאלים שלו על המטופל, אין הוא ללא כיוון בעבודתו. ובכן, כ"מקרה לדוגמא" הוא יכול לשרת אותנו בכיוון זה.

התערבות ראשונה. לנוכח האופן בו ההורים תפוסים בשיח המדע – קרי ההנמקה שלהם לסימפטום של בתם: "זו השלפוחית שנפתחת, המלים לא עושות כלום" – האנליטיקאית איננה מציעה להם מאום; היא מאפשרת להם ללכת, אבל לא לגמרי ללא שיסוע, שמופק משאלתה (התמימה? מיתממת?) של האנליטיקאית: "הבת שלך בהריון?" המכוונת אל קו של הזדהות החודר אל תוך שיח האם. התערבות זו מביאה את ההורים (האם) למקם את ההרטבה של בתה באופן מעט שונה, באפיזודה של חרדה, בגיל ארבע, בעקבות מפגש עם ג'וק בשרותים. רק לאחר השערה זו אודות הסיבה, מציעה האנליטיקאית לפגוש את הילדה.

10 "כדי שסימפטום יגיה ממצב של אניגמה לא מנוסחת עדיין", אומר לאקאן, "הצעד שיש לעשות איננו לנסח זאת, אלא שבסובייקט משהו צריך להיות משורטט, שהמאפיין שלו הוא שנרמז לו שיש סיבה לכל זה".⁶

כאשר הילדה מספרת שהטיול המתוכנן של המשפחה לאלג'ריה מוטל בספק מאחר ואימה מתביישת בכך שהיא עושה פיפי במיטה, האנליטיקאית מבקשת לחלץ את העמדה הסובייקטיבית שלה, בצורה הכי סטריאוטיפית שיש: "ומה את חושבת על כך?" זה מוביל את המטופלת להצביע על כאבים בברכיים. היא עושה זאת רק בהצבעה ללא המסמן, אותו מוסיפה, בנדיבות, האנליטיקאית ("ברכיים" "genoux") בפצלה אותו ל"אני-אנחנו" (Je-Nous), ובכוונה אותו לכיוון של הפרדה מהאם. דלטומב איננה ממקמת את הבושה של האם בשדה של האובייקט סיבה, אלא בזה של האובייקט עודף התענגות.

הפרדה זו מאפשרת לסובייקט לגולל את ההיסטוריה הסובייקטיבית שלו, ובין היתר את הסצינה הטראומטית בשרותים, בה ראתה את הג'וק. על סצינה זו היא אומרת: "לא יכולתי לזוז". האנליטיקאית מגיבה: "מאז, מה שאת לא יכולה לעשות זה לשנות את מקומך (te deplacer)?" ההיפותזה שלה היא שלעשות פיפי במיטה כרוך באי היכולת שלה לשנות מקום.

בפגישה הבאה מדווחת הילדה, בהפתעה, שלא עשתה פיפי במיטה. מה שמופיע באותה פגישה הוא האובייקט האורלי, בתוך סצינה של יריבות דמיונית עם האם, שמולה האב מועד. האנליטיקאית קוראת לכך "ניסיון לפלס דרך מההתענגות לאיווי". אמנם הסימפטום מתעקש, אך הילדה ממקמת אותו, כעת, באופן אחר: "אהיה תמיד ילדה, אף פעם לא אהפוך לאשה, לא יהיו לי ילדים, אני עושה פיפי במיטה, זה בלתי אפשרי!" כלומר, הוא מוצב, כעת, ביחס לחידת הנשיות שלה, המקבלת היבור נוסף בחלום בו היא מסיעה אשה העומדת ללדת לבית החולים, אך בלתי אפשרי לעבור בגלל מכשול מים.

בעיית הנשיות מגיעה עד לפונדמנטליזם של אחיה, האומר לה שמרגע שיש לה מחזור עליה לעטות על עצמה רעלה, אולם חלום נוסף ממקם את הנשיות כאניגמה – חלום שמהדהד את "קופסת התכשיטים" של דורה – חברה מראה לה קופסא שקיבלה מהדוד שלה, אולם ברגע שהיא פותחת את הקופסא היא מתעוררת.

בסמינר "המועקה", מנסח לאקאן את היחסים בין הסיבה לסימפטום ולאיווי: "אם הסימפטום הוא מה שאנו אומרים שהוא, כלומר לחלוטין מעורב בתהליך הזה של כינון הסובייקט, במידה בה עליו להבנות את עצמו במקום של האחר, השלכות של הסיבה בהתהוות של הסימפטום, כפי שהגדרתי לכם מוקדם יותר, הם חלק לגיטימי של ההתהוות הזו. זה אומר שהסיבה המעורבת בשאלה של הסימפטום היא, באופן ליטרלי, אם תרצו, שאלה, אבל כזו שהסימפטום איננו אָפֶקְט שלה. הוא התוצאה שלה. האָפֶקְט הוא האיווי. אבל זה אָפֶקְט ייחודי ודי מוזר בכך שזה הולך להסביר לנו, או לפחות לגרום לנו להבין את כל הקשיים שנובעים מלקשור את היחסים הרגילים, הנכפים על הנפש (mind), בין הסיבה והאָפֶקְט. העובדה היא שהאָפֶקְט הראשיתי של הסיבה הזאת, a, במישור של האיווי, האָפֶקְט הזה שנקרא איווי, והאָפֶקְט הזה שרק עכשיו אפיינתי אותו כמוזר, מאחר, עליכם לשים לב, וזהו בדיוק איווי, זהו תַפְעִיל שאין בו שום דבר מופעל (it is an effect which has nothing effected about it).⁷

מה ההבדל בין אָפֶקְט ותוצאה? אחד ההבדלים הוא שבין סיבה לתוצאה – כפי שאנו רגילים לחשוב – יש השתלשלות שניתן לקרוא אותה; אולי אפילו לחשב אותה. בכל מקרה מתוח חוט אריאדנה, שניתן

⁶ Lacan, J. (1962-3). *The Seminar Book X, Anxiety*. (C. Gallagher, Trans.) Eastbourne: Antony Rowe Ltd. p. 259

⁷ Ibid. p.263

ללכת לאורכו (אפילו אם הוא מתוח על פי תהום). אך מהו הקשר בין סיבה ואפקט? זה פחות ברור. במלים אחרות ניתן אולי ללכת אחורה מהתוצאה לסיבה, אבל לא ניתן ללכת אחורה מהאפקט לסיבה. יש באפקט משהו שלא נלכד לגמרי ברשת המסמנית. אבל התמונה עוד מסתבכת: הסיבה – a – היא, ביסודה, העדר. האפקט – האיווי – הוא אפקט מוזר, אפקט של אותו העדר; אפקט שלא פעל עליו דבר (which has nothing effected about it). כך מופיע בשדה הזה הסימפטום, כמה שיכול לתת ממשות לנפש⁸. ההשלכה של מהלך זה היא שלא ניתן להתערב ישירות באיווי (דלטומב מצביעה על כך, במקרה, לצרכים דידיקטיים). התנועה היא מהסימפטום אל האובייקט. כמובן אין זו תנועה של הסקה, אלא תנועה שנתקלת בתהום של הסיבה. מה שמתאפשר עבור האיווי בתנועה זו יהיה בחזקת אפקט ולא תוצאה. אפשר לקרוא כך את תנועת הריפוי במקרה: האנליטיקאית מציגה את שאלת הסיבה לשיח של ההורים. לאחר מכן שולחת את הילדה אל ההתענגות שלה, בנפרד מהבושה של אמה, ומציידת אותה במסמן, Je-Nous – Genoux. הסימפטום הופך להיות רגיש למסמן, תחת העברה. שאלת האיווי מופיעה כאפקט, בעיקר דרך השאלה על הנשיות, העוברת דרך הופעת האובייקט האורלי. הסימפטום הוא דליפה בברז⁹. כך, במטפורה יפה של לאקאן, בה הברז, בפונקציה הפוקקת שלו, הוא האובייקט. במקרה שלפנינו, דליפה באופן ליטרלי. מטפורה זו תופסת משהו מהיחס שבין הסימפטום לאובייקט סיבת האיווי. האם יש לאטום את הברז, לעצור את הדליפה? אולם אם אין דליפה, אין גם תנועה. איזה מין "שרברב" הוא הפסיכואנליטיקאי? בודאי כזה שמתעניין גם באפקטים ולא רק בתוצאות של עבודתו.

לעורכים אילנה רבין ועמרי

גבריאל דהאן

11/04/2015 - 00:20

לעורכים אילנה רבין ועמרי ביכובסקי

מעניינת ההחלטה הזו לפנות אל הבמה באמצעות התיאטרון בהקשר של המתבגר, במיוחד כאשר אותו מתבגר הוא זה אשר נושא על גופו בדיוק את המעידה, את ההתערערות, ואף את הנפילה של הסמבלנטים. הנה אולי מה שהבמה יכולה להציע למתבגר: משחק עם האפשרות להסכים עם סמבלנטים תחת אלה שנפלו, משחק על גבי הנוסחא שאין הכרח להאמין בסמבלנט כדי שאפשר יהיה ללכת בעקבותיו. למעשה זה מה שוודקינד מראה לנו במחזה באמצעות דמותו של מלכיאור והאיש בעל המסיכה. מלכיאור לא הולך בעקבות חברו מוריץ ומתאבד כמותו אלא מחליט בכל זאת ללכת בעקבות הדמות הלא מוכרת, האניגמטית ואפשר לומר גם התיאטרלית של האיש עם המסיכה. כל זה עדיין לא מבחין היטב בין הבמה של התיאטרון לבין הבמה שהיא העולם. אמנם התחלתי לומר משהו על כך בחלק הראשון של מה שכתבתי לזמן תפס"ן בזמנו באמצעות המונח של הסצינה והמתבגר אך זה היה כנראה חסר כל תועלת שכן זה לא הצליח לשמש איש מן הכותבים בגליון הנוכחי כשכוונתו של זמן תפס"ן היתה בראש ובראשונה לפתח

⁸ "La seule chose qui me semble substantifier l'âme est le symptôme" [Lacan, J. (1976). Conférences et entretiens dans des universités nord-américaines (1975). *Scilicet* (6/7)].

⁹ Lacan, J. (1962-3). *The Seminar Book X, Anxiety*. (C. Gallagher, Trans.) Eastbourne: Antony Rowe Ltd. p. 298

בינינו השותפים לתפס"ן שיח שבו אנו אומרים "זה לזה" בעקבות מה שאנו אומרים "לכולנו". לפתח שיח סביב הכתוב איננו, לגבי דידי, כי אם להציל את הכתוב מן המעמד שלו הפרמננטי כהפרשה פרמננטית התענגותית לחלוטין אוטיסטית. זה לא בלתי קשור לכך שהחלטתי בסופו של דבר להסיר את החלק השני של מה שכתבתי מן הסצינה, מן הבמה הזו עליה מתאשפז הכתוב ללא ישועה. אך משום שאפשר גם שה "לא" הינו "אולי", גם אולי, אני שולח את דברי אלה. כלומר, אני מרשה לעצמי לומר שבנוסף לגורמים של הקונטינגנטיות פעל כנראה גם דבר מה אחר בהחלטה להקדיש את הגליון לשאלה הזו של המתבגר והסצינה, דבר מה מן המימד של "הסצינה האחרת".

על כל פנים, אם איננו מקבלים את זאת ש"כל העולם במה", כפי שאיננו מקבלים את זאת שכל העולם הוא חלום, או "הכול חלום", כי אז השאלה תהיה: האם במת התיאטרון הינה בבחינת סימולציה של "הבמה הלאקאניאנית", האם היא סימולציה של "הבמה האחרת"- הסצינה האחרת? האם בכלל אפשרית "סימולציה אמיתית"? האם ניתן לשחק את הממשי? הסימולציה הינה האמונה באותה אפשרות לתת קיום לסצינה מבלי להיתקל בממשי שלה, כלומר מבלי להיתקל בה בגוף, שכן מדובר "רק במשחק", "רק בחיקוי" - רק בהדמייה, קרי בשאלה של טכניקה צרופה. על האמונה הזו מבוססת התפיסה הצבאית של האימון; האימון נשען על הסימולטיביות, על מה שמכונה השליטה הטכנית, הטקטית, כשהאוייב הינו תמיד "ביום אויב", אויב מבוים. אלא שבכל אלה סומכים על תכונת הגוף, על האוטומטיזם שלו בדיוק כפי שקלרמבו דיבר בפסיכיאטריה על האוטומטיזם המנטאלי. "ברגע האמת", כלומר, ברגע ההיתקלות באויב הלא מבוים, מתרחש העימות בין עצמת האוטומטיזם הזה לבין כוחו של הממשי על גבי במה שהחוקים של המסמן כבר לא זהים לגמרי או הומוגניים לחוקיה. מהו אם כן הממשי של "הסימולציה" של במת התיאטרון האם למשל הוא זהה לזה של הדמויות במחזה? שאלה שאני מותיר כרגע פתוחה לא בגלל שאין אפשרות להשיב עליה אלא משום שאיתה ניתן לגשת למה שמספרות המרואיינות למראיין, לתשובתו של פרופ' אברהם עוז, להערותיהם של זיו רובינשטיין ושרי אדלשטיין.

בעקבות לאקאן של הסמינר על החרדה הייתי אומר שבמת התיאטרון בהיותה אלמנט מובהק של מה שאנו מכנים התרבות האנושית מתמקמת במקום מעניין:

ישנה הסצנה. "המימד של הסצנה, בהתפלגות שלה מן המקום, ארצית או לא, קוסמית או לא, היכן שהצופה נמצא, אכן נמצא כאן כדי לצייר לעינינו את ההבחנה הרדיקאלית בין העולם לבין המקום שאליו הדברים, הדברים של העולם, באים להיאמר. כל הדברים של העולם באים כדי להתייצב בסצנה על פי חוקי המסמן, חוקים שלא נוכל בשום אופן להחשיב כהומוגניים לאלה של העולם...ובכן בשלב ראשון, העולם. בשלב שני, הסצנה-הבמה עליה אנו מעלים עולם זה. הסצנה היא המימד של ההיסטוריה. להיסטוריה יש תמיד אופי של בימוי, mise en scène, ומרגע שהסצנה היא על הבמה כל העולם מועלה אתה ונוכל לומר יחד עם דקארט: על במת העולם אני נע מוסתר עם מסיכה:

Sur La scène du monde, je m'avance, larvatus, masque

עתה אנו יכולים לשאול מהו העולם הזה. מה שכינינו במהלך ההיסטוריה העולם, מותיר אחריו שיירים, זה על גבי זה, שנערמים ללא כל מוטרדות ביחס לסתירות. מה שהתרבות מניעה כמה שהינו העולם הינו ערימה, חנות של גרוטאות של עולמות שבאו בזה אחר זה...". למן הרגע בו אנו מתייחסים לסצנה, היא זה לגמרי מוצדק להציב בסימן שאלה את מה שהינו העולם של הקוסמיזם בממשי. מה שאנו מאמינים שיש לנו עסק אתו כעולם, האם איננו כי אם השיירים המצטברים של מה שהגיע מן הסצנה כאשר היתה על הבמה?

בשלב השלישי, ישנה הסצנה על הסצנה. היא נוגעת כבר להכרה הרטרואקטיבית באובייקט שהיה שם/כאן. מדובר בסטאטוס של האובייקט כאובייקט של איווי. אין לבלבל אובייקט זה של האיווי עם

האובייקט כפי שמוגדר על ידי האפיסטמולוגיה. ההופעה של האובייקט של המדע מוגדרת על גבי תגלית מסוימת של היעילות המסמנית ככזו. זה אומר שהמדע גופו מותיר פתוחה את השאלה לגבי הקוסמיזם של האובייקט. כלל לא בטוח שישנו קוסמוס, שכן המדע מתקדם במידה בה בדיוק הוא מוותר על כל הנחה מוקדמת קוסמית. עניין זה הינו בעל חשיבות שכן הוא נותן לנו מענה לתמיהה שעשויה לעלות מתוך עבודתו של לוי-שטראוס: כיצד זה שבחשיבה הפראית על אף שמשוחזרת הפרמננטיות, ההתמדה, והנצחיות של הקוסמיזם, של מציאות האובייקט, עדיין אין זה מביא לכל באי העולם את הביטחון, השלווה, הפיוס והעונג שצריך היה לנבוע מכך. השאלה שנוותרת הינה האם אלה הם רק הפסיכואנליטיקאים שאינם מרוצים או כולם? מדוע איננו באים על סיפוקנו בראותנו כיצד באחת, הטוטמיזם מתרוקן מתוכנו מלא התשוקה? מדוע איננו מרוצים מכך שלמן התקופה הניאוליטית העולם כל כך מסודר? כלומר, מדוע אנו כל כך חפצים בשימור של מימד החרדה? בין החרדה לקוסמיזם מובטח והאחיזה בפאתטיזם היסטורי ישנו נתיב של מעבר אותו מראה לנו החרדה. עד כאן לאקאן.

שלושה מסמנים הסבו את תשומת ליבי בטקסטים של הראיון, של פרופ' עוז ושל זיו רובינשטיין: הצחוק, הטמטום, השיגעון (לחלופין מחלת הנפש), שלושת אלה כרוכים יחדיו בשאלה אשר הונחה על ידי המראיין של הנערות ואשר שרי אדלשטיין מטפלת בה סביב השם הכתוב של ההצגה. שתי ההתערבויות שמניעות תהליך כפי שמציינת זאת שרי הינן למעשה מה שאנו יכולים לכנות "מהלך של נומינציה". סימן השאלה שמתווסף יש לו כמובן אפקטים בשדה של המובן של שם ההצגה אבל מה שהוא מגלם הינו בדיוק את הנומינציה כאקט. זהו ההבדל בין שם לבין שיום. ההתערבויות התניעו את השיום כאקט, קרי, דרך לרשום את הסובייקט ביחס לחור באחר, או לחלופין דרך לרשום סינטום, דרך לרשום התענגות. סימן השאלה רושם למעשה את הסטאטוס היסודי של הנפשי בשיח החינוכי - הוא סודי, לא מדברים על זה. להזכירנו, זוהי אותה דחייה של הנפשי שאנו מוצאים גם ביחס לתופעת הנשירה. הנפשי בפהן של הנערות אשר מופיע תחת המסמן של השיגעון בסימן שאלה, או המחלה גם מקבל מענה בפועל: הצחוק. הנערות צוחקות: "ראיתי פן דרמטי ופן מצחיק". "אני מאוד אוהבת שיש בזה דרמה חזקה ואפשרויות קומיות - השילוב שבה את ליבי", "מאז ההפקה אני לא יכולה לקבל שצוחקים על משוגעים", "ניסיתי לביים בצורה הכי מצחיקה האפשרית", "היא נעלבה מזה שצוחקים על הדמות שגילמה", "הם התפקעו מצחוק כשהכנסתי את מודי לתחונים", "יש בזה משהו מצחיק כי אתה לא רגיל לראות את זה", "בהתחלה התאפקתי לא לצחוק חשבתי שהיא עובדת עלי". כמובן, הצחוק מיד שולח אותנו אל הסצינה האחרת, אך על הדרך הוא עשוי להעלות מעין תהייה שמא לא רק לבדיחה ביחסה ללא מודע ישנו הכוח להצית את הצחוק כי אם גם לשיגעון, או אולי גם השיגעון יש בו מחידוד הלשון? לא הייתי מהמר על האפשרות הזו. במקרה הזה הייתי אומר שמה שמכנה הנערה "האפשרויות הקומיות" הינו הטיפול הספונטני עבור הנברזה ביחס לפרצופה הטראגי. וזאת הבחנה שעושה הנערה מבלי משים בין האפשרות הקומית עבור המשוגע לבין לצחוק על המשוגעים. כלומר, כן משהו מן האפשרות לחשוב שהינך שחקן במחזה לא שלך אך גם לא של מישהו אחר, כי אם של האחר הסימבולי - זה מה שקרוי הסמבלנט, או התיאטרון.